

yaya dönük vechi ise O'nun yarattıklarıdır. Özleri bakımından sırf yokluktan ibaret olan nesnelere ancak Hak sayesinde kâim ve mevcuttur. Allah'ın "kayyûm" ismi bu hususu ifade eder. Her şeyin Hak ile kâim ve mevcut olduğunu görenler her şeyde Hakk'ın vechini görürler (*Fuşûş*, s. 113-114; Kâşânî, s. 48-49; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi, s. 35).

Hakk'ın zâtının biri mutlak, diğeri mukayyet iki vechi vardır. Hakk'ın zâtı tek ve hakiki varlıktır. O'nun varlığının yanında başka hiçbir şeyin varlığı söz konusu olmadıgından O'ndan başkasına varlık izâfe edilemez; her şey O'nunla, O ise zâtıyla mevcuttur. "O'nunla birlikte başka şeyler de vardır" denilerek mukayyet varlıklardan bahsedilecek olursa O, söz konusu mukayyet varlıkların "ayn"ıdır. Çünkü O'nunla varlık kazanan mukayyet varlıklar O'nsuz düşünülüşünde hiçtir. Hak o şeylerin sûretinde tecelli ettiğinden onlara varlık izâfe edilmiştir. Bu izâfet düşürüldüğünde yokluğa mahkûm olurlar. Bu sebeple tevhid "izâfetleri ortadan kaldırmaktır" şeklinde tarif edilmiştir. "Vücûd (varlık) vâcibin (zorunlu) hakikatının aynı, mümkünün hakikatının gayridir" ifadesi de bu anlamı getirir.

"Doğu da batı da Allah'ındır. Nereye yönelirseniz Allah'ın vechi oradadır" âyetindeki (el-Bakara 2/115) vech kelimesi kible ve Kâbe olarak yorumlanmıştır. Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî âyeti, "Kul nereye yönelirse yönelsin Hakk'ın vechi ve muradı oradadır, tıpkı her taraftan görülün dolunay gibi" şeklinde açıklamıştır (*Ha-kâ'îku't-tefsîr*, I, 63). İbnü'l-Arabî'ye göre genel anlamda Allah'ın vechi her yerde, özel anlamda sadece Kâbe'de bulunduğundan müminlerin namazda kibleye yönelip kulluk görevlerini yerine getirmeleri edebe uymanın bir icabıdır. Fakat kibleye yönelmede veya kibleyi belirlemede zorluk çekenlerin, tahminlerine göre kible cihetine yönelip ibadet etmesi de mümkündür. Çünkü Allah'ın vechi her yerdedir (*Fuşûş*, s. 113-114). Bu âyet, her bölgeden her mekândan Kâbe'ye yönelip namaz kılanın gerekliliğini ifade ettiği gibi hareket halindeki bir araçta namaz kılanların, havanın bulutlu veya gece olması sebebiyle kible cihetini keşfedemeyenlerin kendi kanaatlerine göre tesbit ettikleri tarafa yönelip namaz kılmalarının mümkün olduğunu gösterir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vch" md.; *et-Ta'rifât*, "Vechü'l-hak" md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 843; Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, *Ha-*

kâ'îku't-tefsîr: Tefsîrü'l-Kur'âni'l-âzîm (nşr. Seyyid Umrân), Beyrut 2001, I, 63; Gazzâlî, *Mişkâtü'l-envâr* (nşr. Ebü'l-Alâ el-Affî), Kahire 1383/1964, s. 55, 56, 60, 92; Bakî, *Şerh-i Şahtıyyât* (nşr. H. Corbin), Tahran 1360 hş./1981, s. 374, 430; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 2005, II, 18-23; X, 101-103; İbnü'l-Arabî, *Fuşûş* (Affî), s. 113-114; a.m.f., *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*, Kahire 1293, I, 130, 518-520; Kâşânî, *İşlâhâtü's-şüfiyye*, s. 48-49; Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-âzîm*, Kahire 1952, I, 157, 192; Abdurrahman-ı Câmî, *Nefehâtü'l-üns* (nşr. Mahmûd Abîdî), Tahran 1370 hş., s. 413, 486; *Reşehât Tercümesi*, s. 43; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi, *Câmî'u'l-uşûl*, Kahire 1298, s. 35.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

VECİH

(الوجه)

Daha çok bir sahâbiye veya tâbiyye ya da bir kaynağa ulaşan senedin ileriki tabakalarda ayrıldığı kollardan her biri
(bk. İSNAD).

VECİH

(الوجه)

İmam, râvi ve râvinin râvileri arasındaki ihtilâflar dışında kalan ve dikkate alınması ihtiyarî olan okuyuş farklılıklarını anlamında kıraat terimi
(bk. KIRAAT).

VECİH

(الوجه)

Zâtı, kendisi veya rızası anlamında Allah'a nisbet edilen haberî sıfatlardan biri.

Sözlükte **vech** "yüz, çehre, sima; bir şeyin kendisi; bakan kimsenin karşısına gelen yön" anlamlarına gelir (*Lisânü'l-'Arab*, "vch" md.). Kur'an-ı Kerim'de on bir âyette Allah veya rab kelimesine yahut bunlara râci zamire muzaf olarak Cenâb-ı Hakk'a nisbet edilen vechi lafzı sekiz yerde "rıza" mânâsında kullanılır. Çünkü bu âyetlerde vechi lafzı "ibtigâ, irade" (dileme) veya "li-vechillâh" (Allah rızası için) ifadesiyle irtibat halindedir. Diğer üç âyetin birinde (el-Bakara 2/115) doğunun da batının da Allah'a ait olduğu, kulların yöneldiği her yerde Allah'ın vechinin (kendisinin), dolayısıyla rızasının bulunduğu ifade edilir. Bu ifade bir yönüyle, iyilik ve taatin sadece yüzü doğuya veya batıya çevirmekle değil iman esaslarına inanmanın yanı sıra namazın ve güzel davranışların gerçekleştirilmesiyle

meydana geldiğini bildiren âyete (el-Bakara 2/177) benzemektedir. Vechi geçtiği diğer iki âyetin birinde (er-Rahmân 55/27), "bekâ" kökünden türeyen fiilin öznesi durumunda bulunmakta, diğerinde de aynı muhtevayı belirtmek üzere, O'nun vechinden (zâtından) başka her şeyin yok olacağı vurgulanmaktadır (el-Kasas 28/88; ayrıca bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "vch" md.). Müfessirler Kur'an'da Allah'a atfedilen vechi O'nun "zâtı, ilmi" ve "rızası" ile açıklamıştır (İbnü'l-Cevzî, *Nühzetü'l-a'yûn*, s. 618). Vechi lafzı çeşitli hadislerde de Allah'a nisbet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "vch" md.). Bu hadislerde belirtildiğine göre Hz. Peygamber dualarında Allah'ın vechine (zâtına) sığınıp O'na bakma lezzetini niyaz etmiş (*Müsned*, IV, 264; Buhârî, "Tefsîr", 6/2), ihsan derecesine ulaşmış müminlerin cennete girmenin ötesinde bir lutfâ daha mazhar kılınacaklarına ilişkin âyetteki "ziyade"yi (Yûnus 10/26) "Allah'ın vechine bakmak" diye tefsir etmiş (Ebû Saîd ed-Dârimî, s. 516) ve Allah rızasını gözeterek mescid inşa eden kimse için cennette bir benzerinin inşa edilceğini müjdelemiştir (*Müsned*, V, 391; Buhârî, "Şalât", 65).

Naslarda Allah'a nisbet edilen vechin mahiyetine ilişkin tartışmalar II. (VIII.) yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Bu konudaki fikir ayrılıkları daha çok kelâmcılarla Selefîyye'ye bağlı âlimler arasında cereyan etmiştir. Burada söz konusu görüşler şöylece özetlenebilir: **a)** Vechi Allah'a ait haberî-zâtî bir sıfat olup "yüz" anlamına gelir ve nur saçan bir nitelik taşır. Nasların zâhirinden anlaşıldığına göre Allah'ın vechi insanların yüzüne benzer. Hanbelî fakihlerinden İbn Hâmid el-Verrâk ile İbnü'z-Zâgûnî gibi bazı Selefîler'in yanı sıra Müşebbihe ve Mücessime mensupları bu inancı benimsemiştir. İbnü'l-Cevzî, Kâdî Ebû Ya'lâ el-Ferrâ'nın da aynı kanaati taşıdığına naklederse de (*Def'u şühbeti't-teşbih*, s. 4-5, 10) bu doğru değildir; çünkü Ebû Ya'lâ, Allah'a izâfe edilen vechin "organ" mânâsına gelmediğini açıkça belirtmiş ve Mücessime'nin görüşünü eleştirmiştir (*el-Mu'temed*, s. 51-52; krş. İbn Hazm, II, 347). **b)** Vechi sıfatının mânâsını herhangi bir yorum yapmadan ilâhî ilme havale etmek gerekir. Zira bu tür nasların mahiyetini kavramak insan idrakini aşar. Bir kısım Selef âlimiyle Kâdî Beyzâvî gibi bazı kelâmcılar bu görüştedir (İbnü'l-Cevzî, *Def'u şühbeti't-teşbih*, s. 27; Beyzâvî, s. 190). **c)** Vechi Allah'ın zâtından başka bir sıfatı olup kur'an'da celâl ve ikram sahibi olmak, bâki olup hiçbir zaman zeval bul-

VECİH

mamakla nitelendirilmiştir (er-Rahmân 55/27). Bu nitelikleriyle Allah'ın vechi insanların vechine benzemez. Şayet Allah'a vechin nisbet edilmesi insan bulunduğu için teşbihi gerektirseydi insanlarla hayvanların birbirine benzemesi icap ederdi. Veche "zât" mânâsı vermek naslar açısından mümkün değildir, çünkü dil kurallarına göre "vechü rabbik" terkiibi, muzaf ile muzafun ileyhin iki ayrı şey olması sebebiyle vechin "zât" anlamına gelmediğini kanıtlar. Rahmân sûresindeki âyette (55/27) celâl ve ikram sahibi olma niteliği veche ait bulunduğundan bunu ifade eden "zû" kelimesi merfû kılınmıştır. Eğer vechi zât mânâsına gelseydi bu kelimenin "zî" şeklinde mecrur olması gerekirdi. Hz. Peygamber'in Allah'tan vechine bakma lezzetini talep etmesi de bu sıfatın zât anlamına gelmediğini ve insanların yüzüne benzemeyen bir nitelik taşıdığını gösterir. Allah'ın vechine bakmayı konu edinen nasları tasdik etmek Resûl-i Ekrem'e iman etmenin bir gereğidir. Keyfiyetsiz ve hacimsiz (bilâ-keyf-bilâ-tahdid) vechin haberî-zâtî bir sıfat olarak kabul edilmesi nasların kaçınılmaz bir sonucudur. Selefiyye'ye bağlı âlimlerin çoğunluğu ile Ebû Hanîfe, Ebû'l-Hasan el-Eş'arî ve İbn Fûrek gibi kelâmcılar bu görüştedir (Ebû Saîd ed-Dârimî, s. 515-520; İbn Huzeyme, I, 24-51; Eş'arî, s. 120-121; İbn Fûrek, s. 159-162; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, s. 51-52). **d)** Vecih sıfat değil Allah'ın zâtını ifade eden bir kavramdır. Zira sözlük anlamı "yüz" olan vechin bu muhteva ile Allah'a nisbet edilmesi mümkün değildir ve mutlaka mecazi mânâya yorumlanmalıdır. Kelimenin Allah'a nisbet edildiği âyetlerdeki kullanılışı onun üç âyette zât, diğerlerinde rıza mânâsına

geldiğini göstermektedir. Hadislerde Allah'a izâfe edilen veche "zât, sâlih amel, sevap, ilâhî rıza" gibi anlamlar vermek mümkündür. Kelâm âlimlerinin çoğunluğu bu görüştedir (Kâdî Abdülcebbar, s. 227; Neseî, I, 131; Fahreddin er-Râzî, s. 117-120). Bunlara İbn Hazm, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Nevevî gibi Selef çizgisinde yer alan âlimler de katılmıştır.

Allah'ın yaratıklara benzemekten münezzehe olduğu gerçeğini dikkate alarak kelâmcıların yaptığı yorumun daha isabetli görüldüğünü söylemek gerekir. Mâtürîdî'nin de belirttiği gibi Allah hakkında sınırlı, sonlu, dolayısıyla yaratılmış olma özelliği taşıyan bütün inançlar yanlıştır (*Kitâbü't-Tevhîd*, s. 126-127). Selef âlimleri ve bazı kelâmcılar tarafından ileri sürülen dil bilimine dayalı deliller ise zayıftır; zira Allah zâtı ve sıfatları bulunan bir varlık olduğundan "Allah'ın zâtı" şeklinde bir tamlama yapmak mümkündür, "celâl ve ikram sahibi olan rabbinin zâtı" nitelemesi de böyledir. Aslında meşhur kıraat rivayetleri içinde Rahmân sûresindeki (55/27) "zû'l-celâl" terkiibi "rabbike"nin sıfatı olarak "zî'l-celâl" şeklinde de okunmuştur (Taberî, XXVII, 174; İbnü'l-Cezerî, II, 382).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vch" md.; *et-Ta'rifât*, "Vechü'l-hağ" md.; *Müsned*, IV, 264; V, 391; Ebû Saîd ed-Dârimî, *er-Red 'ale'l-Merisi* ('Akâ'idü's-selef içinde), s. 515-520; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Sıdkı Cemil el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XXVII, 174; İbn Huzeyme, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Abdülazîz b. İbrâhim es-Sehvân), Riyad 1408/1988, I, 24-57; Eş'arî, *el-İbâne* (Fevkiyye), s. 120-125; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu - Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 126-127; Âcurrî, *eş-Şer'â* (nşr. M. Hâmid el-Fiki), Beyrut 1403/1983, s. 251; Ebû'l-

Hüseyn el-Malâtî, *et-Tenbih ve'r-red* (nşr. M. Zâhid Keşverî), Beyrut 1388/1968, s.118-120; İbn Fûrek, *Müşkilü'l-hadîs* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Halep 1402/1982, s. 106-107, 159-171, 200-201; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-ḥamse*, s. 227; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Mu'temed fi'uşûli'd-dîn* (nşr. Vedî Zeydân Haddâd), Beyrut 1974, s. 51-52; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umayyâ), II, 347-348; Neseî, *Tebşiratü'l-edille* (Salamé), I, 131; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetu'l-a'yûn*, s. 617-618; a.mif., *Def'u şühbeti't-teşbih*, Dimaşk 1345, s. 4-69; Fahreddin er-Râzî, *Esâsü't-takdîs*, Kahire 1354/1935, s. 114-120; Beyzâvî, *Tavâli'u'l-enûâr* (nşr. Abbas Süleyman), Beyrut 1411/1991, s. 190; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II, 382; Seffârîni, *Levâmi'u'l-enûârî'l-behiyye*, Beyrut, ts. (el-Mektebü'l-İslâmî), I, 225-228.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

VECİHİ HASAN EFENDİ

(ö. 1071/1661)

Osmanlı tarihçisi, şair.

Kırım Bahçesaray'da muhtemelen 1031 (1622) yılında dünyaya geldi. Bağdatlı İsmâil Paşa'ya göre babası Abdullah Ârif er-Rûmî'dir (*İzâhu'l-meknûn*, I, 537). İstanbul'a gelişi Bağdat'ın Safevî işgaline uğradığı devreye rastlar. Gerek tarihinden gerekse divanındaki ifadelerden iyi bir eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. İstanbul'da Kaptanıderyâ Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya intisap etti, öldürülmesine kadar onun hizmetinde bulundu ve mühürdarlığını yaptı. Özellikle hâmisinin uzunca sayılabilecek sadrazamlığı döneminde önemli hadiseler şahit oldu ve bunları eserine yansıttı. Mustafa Paşa'nın katlinden sonra hâmisiz kaldı. Uzunca bir süre Dîvân-ı Hümâyen kâtipliği görevinde bulundu ve 1071 (1661) yılının sonunda veremden öldü. Edirnekapı dışındaki mezarı günümüzde kaybolmuş durumdadır. Çağdaşı Mehmed Nazmi Efendi ölümüne, "Ola makâm Vecihî'ye cennet-i firdevs" mısraıyla tarih düşürmüştür (Şeyhî, III, 714).

Eserleri. 1. *Târih*. Kaynaklarda özel bir ismi yer almadığından *Târih-i Vecihî* diye anılır. Bazı kataloglarda yanlış olarak *Târih-i Feth-i Bağdâd*, *Târih-i Kırım*, bazı tezkire ve biyografilerde ise *Târih-i Âl-i Osmân* adlarıyla da zikredilir. 1047-1071 (1637-1661) yılları olaylarının kısaca ele alındığı eser, Bağdat'ın geri alınışı hazırlıkları ile başlayıp Sultan İbrâhim (1640-1648) olayları ve IV. Mehmed döneminin ilk on üç yıllık hadiseleri hakkında orijinal bilgiler verir. Müellifin, eserini resmî bir makama ithaf endişesi bulunmaması ve genellikle gözleme dayalı olayları nakletmesi onun kaynak değerini yükseltir. Dö-

Târih-i Vecihî'nin ilk sayfası (Leiden Üniversitesi Ktp., nr. 894)

